

Морфологічні засоби утворення прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах.

This article dwells upon the problem of nicknames' origin in English, German, and Ukrainian. The author analyzes three thematic nickname groups: political, criminal, and school and university nicknames in the languages. This research concerns nicknames' formation and composition, it presents differences and common processes for English, German, and Ukrainian in the attempt to find out typological correspondences for these genetically related languages.

Останнім часом у лінгвістиці зростає інтерес до проблем ономастики, тобто вивчення власних імен в різних аспектах, що зумовлено розвитком антропоцентричної парадигми мовознавчої науки [1].

До цього часу значну увагу дослідників було акцентовано на загальній проблемі семантичної структури власних імен (Г. Лейбниц, Дж. Локк, Б. Рассел, О.Ф. Лосєв, В.М. Муравйов, Д.І. Руденко, В.С. Соловйов, S. Kipke, J.S. Mill, E. Pulgram, H. Putnam, J.A. Searle та ін.) [13; 14; 15; 16; 17], яка була розглянута у суто лінгвістичному (О. Єсперсен, Л.М. Щетінін, та ін.), соціолінгвістичному та етнокультурному аспектах (К.В. Бахнян, В.А. Ніконов, S. Lieberon, П. Чучка) [2; 8; 15].

Актуальність нашого дослідження визначається недостатньою кількістю комплексних розробок, присвячених порівнянню неофіційних антропонімів у трьох неблизько споріднених зіставляваних мовах.

Метою нашого дослідження є комплексна зіставна характеристика морфологічних засобів утворення неофіційних антропонімів в англійській, німецькій та українській мовах.

Отже, предметом дослідження стало таке лінгвістичне явище як перехід апелятивів до розряду прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах.

Об'єкт дослідження – неофіційні антропоніми в англійській, німецькій та українській мовах.

Матеріалом дослідження стали оригінальні тексти, ресурси Інтернету, проводився експеримент для зібрання фактичного матеріалу серед групи українських студентів, залучалися матеріали нормативних, діалектних, регіональних словників української, англійської та німецької мов тощо.

Загалом зібраний англійській, німецькій та українській матеріал можна поділи на три великі тематичні групи: прізвиська англійських, американських, німецьких і українських політиків та громадських діячів, кримінальні англійські, американські, німецькі та українські прізвиська, а також студентські прізвиська, які включають як неофіційні імена учнів, так і вчителів в трьох досліджуваних генетично-споріднених мовах.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше комплексно досліджуються неофіційні антропоніми у трьох неблизько споріднених мовах в аспекті їхніх структурних властивостей, у дослідженні втілено намір виявити загальні структурні та мотиваційні моделі, а саме, особливості морфологічних засобів утворення неофіційних антропонімів.

Отже, завданням нашого дослідження є з'ясувати словотвірно-структурні моделі та виявити способи номінації прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах.

Щодо власних імен взагалі, то дослідники одностайно сходяться в одному: антропоніми генетично походять від апелятивів, які у лінгвістиці називаються антропоосновами [10], а що стосується прізвиськ, то така ситуація ще більш очевидна, оскільки неофіційні антропоніми, на відміну від інших власних імен мають прозору семантику [13].

Найчастіше неофіційні односкладові антропоніми утворюються на основі іменників (наприклад, *Shrub*, *Куш* – американське політичне прізвисько Д. Буша, чие прізвище перекладається з англійської як «куш», *Ratte*, *Щур*, – німецьке студентське прізвисько, *Гарант* – українське політичне прізвисько на позначення Президента). Існують також прикметникові і віддієслівні форми, хоч і значно рідше [5].

Спираючись на думку дослідників етимології онімів, які вважають, що антропоніми утворюються від загальних імен [3], випадки утворення прізвиськ від прикметникових і дієслівних антропооснов ми вважаємо утвореними за допомогою конверсії, у зв'язку із з тим, що під час онімізації такі антропооснови, переходячи в розряд власних імен, одночасно стають і іменниками, тобто відбувається процес субстантивзації.

Інформація про морфологічну структуру композитних імен і про граматичні характеристики їх складових не дуже широко представлена в науковій літературі. Ще менше досліджень стосується неофіційних антропонімів. Це пов'язано з розповсюдженою науковою думкою про відсутність семантики у власних імен, а, отже, відповідно, неможливість їх досліджувати [2], однак в нашому дослідженні матеріал вказує на протилежне, що також підтверджується дослідженнями інших науковців, наприклад, М.Е. Рут [13].

Враховуючи різноманітність морфологічних засобів творення антропонімів в генетично-споріднених мовах, ми вважаємо необхідним виділити серед прізвиськ наступні групи, спираючись на запропоновану Селівановою О. схему відмінностей між різними словотвірними моделями [14, стор. 228-229]:

- деривати, які утворені на основі різних антропооснов за допомогою афіксів;
- композити, що утворилися за допомогою двох або більше твірних основ;
- аббревіатури, тобто, такі неофіційних антропонімів, які не мають повних мотиваційних основ у своєму складі.

Оскільки словотвір – це область моделювання особливих одиниць номінації, похідних, отже, можна зробити висновок, що неофіційні антропоніми як семантично, так і граматично представляють собою похідні вторинні номінації.

Серед дериваційних засобів для відапелятивних прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах переважають різні види афіксацій: суфіксація та конфіксацію та префіксацію, скорочення, що може бути кінцевим, серединним і початковим [12, стор. 48; 18, стор. 102; 11; 16, стор. 59].

Отже, суфіксальні моделі досліджених неофіційних антропонімів в трьох досліджуваних мовах відповідають існуючим у мовах наступним суфіксам, які ми наводимо у порівняльній таблиці №1:

Таблиця №1

Англійські суфікси	Німецькі суфікси	Українські суфікси
Іменникові: -er: Dasher, Killer, Nightstalker -ness: Johnness -s: Nails, Legs, Lips, Bugs, Potatoes, Shadows, Socks -y: Snorky, Herby, Woody, Chimpу Зменшувальний: -ie: Richie, Cookie, Bushie, Brownie, Nellie Діалектний суфікс: -zza: Jezza, Mozza, Wazza, Wozza, Chazza, Gazza Запозичений суфікс: Nevada-tan	Іменникові на позначення чоловічого роду: -er: Stopper, Blonder, Dober, Kurzer, Faulenzer, Quacker, Streber, Träumer, Unsichtbarer -ling: Strömling, Bückling -or: Laminator Іменникові на позначення жіночого роду: -ie: Zombie, Yoppie, Hippie, Blondie, Netzkunkie -ei: Weichei, Spiegelei -in: Träumerin, Matschfreundin Зменшувальні суфікси: -chen: Seelchen, Stöckchen, Muttchen, Juttchen, Hähnchen, Quambärchen, Nickelchen, Klötzchen, Zipfelchen -lein: Gräflein, Kaiserlein, -i: Futzi, Fuffi, Fabi, Fetti, Hoschi, Grutti, Günni, Goschi, Gnomi, Grinsi, Mommi, Mopsi, Murmi, Rumpfi, Stoffi, Scwippsi, Tortellini, Tussi	Іменникові на позначення чоловічого роду: -ик: Рижик, Прянік, Хвостик, Коржик -ок Хом'ячок -чик Ракетчик, Воланчик, Гонщик -аль, Правдаль Іменникові на позначення жіночого роду: -(ч)ка Біологічка, Хімічка, Снігурочка, Інопланетянка Зменшувальний: -очк(а) Пандочка

З прикладів у таблиці №1 можна зробити висновки, що завдяки відсутності граматичних ознак роду в сучасній англійській мові, система суфіксів неофіційних антропонімів значно відрізняється від розподілу суфіксів в німецькій та українській мовах. Якщо в останніх суфікси несуть значення не лише належності до частини мови, а ще й роду, то в англійських

суфіксах однокомпонентних неофіційних антропонімі-дериватів ця ознака відсутня.

Однак, англійські суфікси іменників можуть бути розділені на дві групи - одна з них включає вихідні основи в клас актантів, інша - у клас абстрактних іменників зі значенням опредмечених станів, якостей, властивостей і т.п. Додаванням суфіксів з першої групи досягається віднесення мотивуючої основи до числа актантів - як діючих осіб, так і знарядь, інструментів дії, без формального розрізнення цих розрядів і при частому сполученні в одному найменуванні зазначених значень (наприклад, такі суфікси як - er та - ist). При утворенні найменувань діючої особи значення похідного близько буквальному й варіює в тих межах, які описані вище: *Killer*, той, хто вбиває, та ін.

Додаток префіксів веде звичайно до інших наслідків, тому що ономасіологічним базисом найменування є основа, а префікс лише вказує на змінну ознаку позначуваного. Префікс не стільки класифікує, скільки уточнює вихідний знак, обмежуючи його в локативному або тимчасовому відношенні або ж сприяючи його оцінці [9, стор. 473], очевидно, у зв'язку саме з такою специфікою ролі префікса, серед 1500 зібраних одиниць не було виявлено жодного неофіційного антропоніма утвореного за допомогою префіксації.

Словоскладання відноситься до продуктивних засобів словотворення в англійській та німецькій мовах [8, стор. 3] (наприклад, *Carrothead* (морква + голова), *Chickenleg* (курча + ноги), *Lovescats* (любити + коти)). При чому цей процес може поєднуватися із трансонімізацією: *Ashbug* – це прізвисько, поєднане з апелятивом. В українській мові це явище теж присутнє, хоча менш розповсюджене (наприклад, *Журтпест*). На цей спосіб словотворення в англійській та німецькій мові припадає приблизно 15% прізвиськ, а в українській серед зібраного матеріалу – лише 3%.

Словотвірний аналіз прізвиськ у всіх трьох мовах і тематичних групах дозволив виділити наступні композитні моделі, в основі яких лежать такі комбінації:

- 1) іменник + іменник: американські політичні – *Balloonfoot* (кулька + нога), *Commander-in-Thief* (командувач + злодій), *Leaker-in-Chief* (базікало + начальник), кримінальні – *Shotgun* (вистріл + пістолет), *Scarface* (шрам + обличчя), німецькі студентські – *Boxernase* (боксер + ніс), *Bauchmann* (живіт + людина), *Blechpapst* (бляха + папа римський), *Briefpirat* (лист + пірат), *Chipsohr* (чипси + вухо), *Erbsenzähler* (горошини + той, хто рахує = скупий), *Eierkuchen* (яйце + пиріжок), українських неофіційних антропонімів, утворених за такою схемою не було виявлено.
- 2) прикметник + іменник: американські кримінальні – *Hotseattle* (гарячий + Сіетл), *Blackbeard* (чорний + борода), німецькі студентські – *Blauzahn* (блакитний + зуб), *Eisenherz* (залізний + серце), *Eisenfaust* (залізний + кулак), українське політичне – *Zavgar* (завідуючий + гараж, прізвисько Миколи Азарова).

- 3) дієслово + іменник: німецьке прізвище – *Mümmelmann* (їсти, як кролик + людина), англійських та українських прізвищ такого типу нами не було виявлено.
- 4) прикметник + прикметник: німецьке студентське – *Eisenhart* (залізний + твердий), англійських та українських прізвищ такого типу нами не було виявлено.
- 5) повторення основ: звуконаслідувальні німецькі студентські – *Dingdong*.
- 6) синтаксична структура: *Monkey-in-a-Man-Suit*, Мавпа у Костюмі (про Джорджа Буша), *Чесць-Имею-По-Визову* (Ян Табачник), *Данашливи!* (прізвище Миколи Азарова після того, як під час обговорення бюджету він вигукнув в зал таку фразу).

Як показали результати дериваційного аналізу неофіційних антропонімів в генетично-споріднених мовах найбільш розвинені композитні словотвірні моделі серед німецьких прізвищ. Це пов'язано зі специфікою німецької мови в сфері способів творення лексичних одиниць: в цій мові широко розповсюдженні складні слова, що семантично можуть замінити повноцінні словосполучення і, навіть, речення [6, стор. 79-85]. Саме серед німецьких неофіційних антропонімів було виділено 5 композитних моделей, на відміну від англійської та української.

Найменшу кількість композитних однокомпонентних антропонімів було виявлено в українській мові, лише 3% одиниці (*Жиртрест*, *Завгар*, *Данашливи!*, *Чесць-Имею-По-Визову*, *Мороз-Всьому-Голова* – прізвище Олександра Мороза, *Боря-Кто-Заказівал-Таксі-На-Петровку* – прізвище Бориса Колесникова, яке виникло після випадку, коли останнього бачили у якості водія Рената Ахметова та ще декілька інших), що свідчить про відмінність слов'янської мовної групи від германської.

Вказівки на пряму залежність багатьох типів складних слів від синтаксичних конструкцій уже зазначалися в класичних роботах з індоєвропейстики й германістики [2]. Це й же принцип, як бачимо на прикладах, працює і в сфері утворення неофіційних антропонімів [3].

Ще одним способом утворення прізвищ як в англійській, так і в українській мові є аббревіація, коли використовуються, як правило, або одна перша, або декілька початкових літер офіційних антропонімів (наприклад, студентські американські – *JC*, *LeahJ*, *LeahW*, *SS*, *T-Rex*, *V*, *E*, *JP*, *J-Train*, *TФ*, *KK*, *BB*, політичні американські – *GWB*, *BJ Clinton*, *LBJ*, *JFK*, *FDR*, *TR*, *U.S. Grant*). Іноді аббревіатура може поєднуватися із суфіксальною деривацією (наприклад, *eep* – *eeper*, *GWeezer*), що було виявлено лише в англійському матеріалі. Такі прізвища складають 5% всіх англійських неофіційних антропонімів, і лише 2% – серед українських (*LM* – Л.М. Кравчук, *MA3* – Микола Азаров). В німецьких неофіційних антропонімах, на відміну від англійських і українських прізвищ, утворених за допомогою конверсії не було виявлено. На нашу думку, це пояснюється більш розвинутими композитними процесами, на відміну від двох інших порівнюваних мов.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що антропонімічні системи трьох генетично споріднених мов мають загальні риси, що стосується утворення неофіційних антропонімів в цих мовах. Прізвиська в трьох досліджуваних мовах, утворені за допомогою різних морфологічних моделей, зберігають свою головну функцію: одночасно персоніфікують особу та вказують на характерні ознаки об'єкта найменування.

Все це вимагає подальшого дослідження специфічних особливостей неофіційних антропонімів в трьох споріднених мовах для їх типологічного зіставлення.

Література:

1. Волкова Н.А. Прозвище как языковая единица // Словарь современных русских прозвищ. Экспериментальный выпуск / Под ред. В. Мокренко, Х. Вальтера. – Greiswald, 2004. – С. 5–10.
2. Гак В.Г. Языковые преобразования. – М.: Высшая школа, 1998. – 720 с.
3. Горпинич В.О. Українсько–давньогрецькі паралелі в антропонімії // Мовознавство. – 2006. – № 2–3. – С. 40–41.
4. Грищенко А. П. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К., 1997. – 365 с.
5. Иванова Н.Г. Словотворна характеристика лінгвістичних термінів з компонентом оним: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні. — О., 1998. — 17с.
6. Кам'янець В.М. Структурні, семантичні та функціональні особливості власних імен сучасної німецької мови (на матеріалі особових імен, прізвиськ та псевдонімів): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Львівський національний ун-т ім. І.Франка – Л., 2001 – 108 арк.
7. Копытко В.А. Типология номинации (на примере одного класса антропонимов): Автореф. дис. ... канд. филол. наук./ Белорус. гос. ун-т им. В.И. Ленина. — Минск, 1990. — 18 с.
8. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности. - М.: Наука, 1986. - 156 с.
9. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В.Н. Ярцевой. — 2-е изд. — М.: Советская энциклопедия, 1990. — 685 с.
10. Масенко Л. Українські імена і прізвиська. – К., 1990. – С. 47.
11. Отин Е.С. Словарь коннотативных собственных имен. — Донецк: Юго-Восток, 2004. — 412 с.
12. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Отв. ред. А.В. Суперанская. 2-е изд. М.: Наука, 1988. — 192 с.
13. Рут М.Э. Антропонимы: размышления о семантике // Известия Уральского государственного университета. – 2001. – № 20. – С.
14. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2006. — 716 с.
15. Суперанская А.В. Имя нарицательное и собственное. — М.: Наука, 1978. — 197 с.

16. *De Klerk V., Bosch B.* Naming Practices in the Eastern Cape Province of South Africa — Cap.: Capetown Press, 1996. — 174 p.
17. *Hartmann P.* Das Wort als Name. Struktur, Konstitution und Leistung der benennenden Bestimmung. — Köln, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1958. — 88 s. [http://proceedings.usu.ru/?base=mag/0020\(01_04-2001\)&xsl=showArticle](http://proceedings.usu.ru/?base=mag/0020(01_04-2001)&xsl=showArticle).
18. *Morgan J., O'Neill C.* Nicknames: Their Origins and Social Consequences. — London: Routledge and Kegan Paul.

Ілюстративний матеріал:

19. Duden [Електронний ресурс]: Das grosse Wörterbuch der deutschen Sprache / Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG. – Elektronisches Wörterbuch (350 Mb). / Mannheim: Dudenverlag, 2000. – 1 elektronischer CD (CD-ROM): farb; 12 cm. – System: Windows 95/98/ME/NT4/2000/XP. – Заголовок з титулу екрану.
20. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_criminals_by_nickname
21. <http://www.fraza.com.ua/blog/blog.php?id=398>
22. <http://www.anticompromat.ru/raznoe/klichk.html>
23. <http://bispham2.mysite.wanadoo-members.co.uk/nostalgia/sschool.htm>
24. <http://www.bbc.co.uk/wales/northeast/sites/flintshire/pages/wendy.shtml>
25. <http://kinesthesis.blogspot.com/2006/01/student-nicknames.html>
26. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_nicknames_used_by_George_W._Bush
27. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_U.S._Presidential_nicknames
28. Longman [Електронний ресурс]: Longman Dictionary of Contemporary English / Longman Pearson Education. – Electronic dictionary (500 Mb). / Pearson Education, 2001. – 1 electronic CD (CD-ROM): colour; 12 cm. – System requirements: Windows 95/98/ME/NT4/2000/XP. – Заголовок з титулу екрану.